

14. *Lacerta agilis* Linné. — Ливаденъ гущеръ.(1. *L. agilis agilis* L., 2. *L. agilis bosnica* Schreib., 3. *L. agilis hersonensis* Andr.)*Lacerta agilis* L.; Schreiber, Herpetologia europaea 1912. p. 473.*Lacerta agilis agilis* Wolf.; Никольскій, Фауна Россіи 1915. стр. 292.*Lacerta agilis* var. *spinalis* Wern.; Werner, Rept. Amph. 1897. p. 39.*Lacerta agilis* var. *hersonensis* Andr.; Boulenger, Monogr. Lacert. 1920. p. 51.

Въ България се срѣща най-често изъ планинскитѣ мѣста, а сжщо така и изъ високитѣ полета, каквото е Софийското, Самоковското и Разлога. По високитѣ планини ние сме го намирали до 2000 м. височина (Рила, Осогово). Най-вече предпочита открититѣ полски и планински сочни ливади обрасли съ буйна трева; отъ тукъ иде и названието му „ливаденъ гущеръ“. Прави въ земята дупки, въ които се крие; използва като скривалища и дупкитѣ на къртицитѣ и полскитѣ мишки, а сжщо и хралупитѣ на старитѣ дървета. Не бѣга бързо и лесно се лови.

Въ Царския Музей сж запазени 80 екземпляра, които силно вариратъ по украса и устройство на гърба. Ковачевъ (1912 стр. 26) приема, че въ България се срѣща само var. *exigua* Eichw. Нашитѣ изследвания показаха обаче, че това твърдение на Ковачева не ще да е вѣрно. Този вариететъ е разпространенъ главно въ централна Русия източно отъ р. Днѣпъръ, а особено въ Кавказъ, Армения и централна Азия. Изображениятъ въ Ковачевата „Херпетологична фауна на България“ екземпляръ (таб. I, фиг. 3) отъ Рила пл. сжщо така не отговаря на var. *exigua* Eichw. Ние различаваме въ България 3 вариетета отъ ливадния гущеръ, а именно: 1) var. *bosnica* Schr., 2) *типичната форма* и 3) var. *hersonensis* And.

1. Екземпляритѣ отъ високитѣ планини на България, особено отъ Витоша, Рила, Осогово и Родопитѣ иматъ на гърба си 3 ясно очертани, добре изразени, бѣли линии, които се простиратъ отъ задъ главата, чакъ до опашката, а често (особено страничнитѣ линии) и до края на опашката. Срѣдната (спиналната) отъ тия бѣли линии се протака по продължение на грѣбначния стълбъ; тя ясно личи у всички наши високопланински екземпляри и е добре изразена като непрекъсната, или пъкъ тукъ-тамъ прекъсната, тънка бѣла линия. Разположенитѣ успоредно съ нея странични (парие-тални) бѣли линии сж сжщо така тънки и ограждатъ помежду си доста широко (около 7.5 мм.), тъмно-кафява, грѣбна лента, върху която пъкъ напречно, стъпаловидно сж разположени тъмно-кафяви или почти черни четвъртити и жглести петна. Числото на редоветѣ люспици по цѣлата горна (не коремна) страна на гущера сж най-често отъ 36 до 38 реда. Тия люспици иматъ отъ горе ясно изразено рѣбче. Екземпляритѣ сж сравнително малки 5—7 см. По описанитѣ белези, нашитѣ планински екземпляри отговарятъ на вариетета *bosnica*, описанъ (за жалость много на кратко) отъ видния херпетологъ Egid Schreiber на стр. 483 въ известното му съчинение Herpetologia Europaea (Jena 1912). Тия екземпляри подхождатъ сжщо така и на кратко описания вариететъ *spinalis* отъ видния херпетологъ Franz Werner, въ неговата книга „Die Reptilien und Amphibien Oesterreich-Ungarns und der Occupationsländer“. Названията на тия два вариетета изглежда да сж синонимни, обаче

Schreiber е описалъ неговия var. *bosnica* като отдѣлна географска раса, която е разпространена главно на Балканския полуостровъ (въ Босна) и то, изъ планинскитѣ мѣста, затова и ние възприемаме за нашитѣ екземпляри названието *bosnica* Schreib.¹⁾

2. Екземпляритѣ отъ низкитѣ мѣста на България, напр. отъ Софийското поле приличатъ доста на планинскитѣ, обаче се различаватъ отъ тѣхъ, още на пръвъ погледъ, по това, че у тѣхъ липсва почти винаги гръбната (спиналната) бѣла линия. Страничнитѣ бѣли линии обаче сж добре изразени и ясно личатъ. Общата украса на тия екземпляри е много начесто силно или по-слабо изомрудено-зелено изпъстрена, когато у планинскитѣ екземпляри (var. *bosnica* Schr.) преобладава тъмно-кафявата или черно-кафява украса. Числото на редоветѣ люспици по гърба е най-често 40. Тия люспици иматъ по срѣдата си добре изразенъ ржбъ. Дължината на тѣлото отъ главата до анат. отворстие е 72-87 мм. Така описанитѣ екземпляри, населяващи низкитѣ мѣста въ България сме наклонни да възприемемъ за типични *Lacerta agilis agilis* L.

3. Въ сбирката на Царския Музей е запазенъ единъ екземпляръ уловенъ при с. Гебедже (Варненско), който добре се различава отъ описанитѣ по-горе две форми. Преди всичко, той има по-свѣтло кафява украса, нѣма спинална линия, тъмната лента по гърба му е тѣсна до 4 мм., и тѣлото му е покрито съ по-дребни и повече редове люспици (42 по гърба), които сж снабдени съ слабо изразенъ ржбъ. Освенъ това люспицитѣ по гръбната тъмна лента сж по-тѣсни отколкото страничнитѣ. Екземпляра маркарь и възрастенъ е по-малкъ (56 мм. д.) отъ Софийскитѣ. По тия си белези тоя екземпляръ подхожда съ описания отъ Andrzejowski var. *hersonensis*, разпространенъ въ южна Русия и Добруджа. Мѣстата кждето се срѣща, именно изъ сухитѣ варовити терени на северо-източна България, го правятъ различенъ въ биологично отношение отъ високопланинската форма var. *bosnica* Schr.

Макаръ че ние разполагаме съ доста голѣмъ брой екземпляри (80) отъ ливадния гущеръ, все пакъ тоя материалъ не е достатъченъ и ще трѣбва да се събератъ много повече гущери, особено отъ източнитѣ предѣли на България, за да могатъ по-добре да се установятъ различнитѣ раси срѣщащи се изъ България. Мжнотията при идентифицирането на горепосоченитѣ раси иде и отъ тамъ, че авторитѣ които сж ги описали сж дали извънредно кратки и неясни диагнози, безъ да дадатъ рисунки на описанитѣ отъ тѣхъ вариетети.

Разпространение въ България:

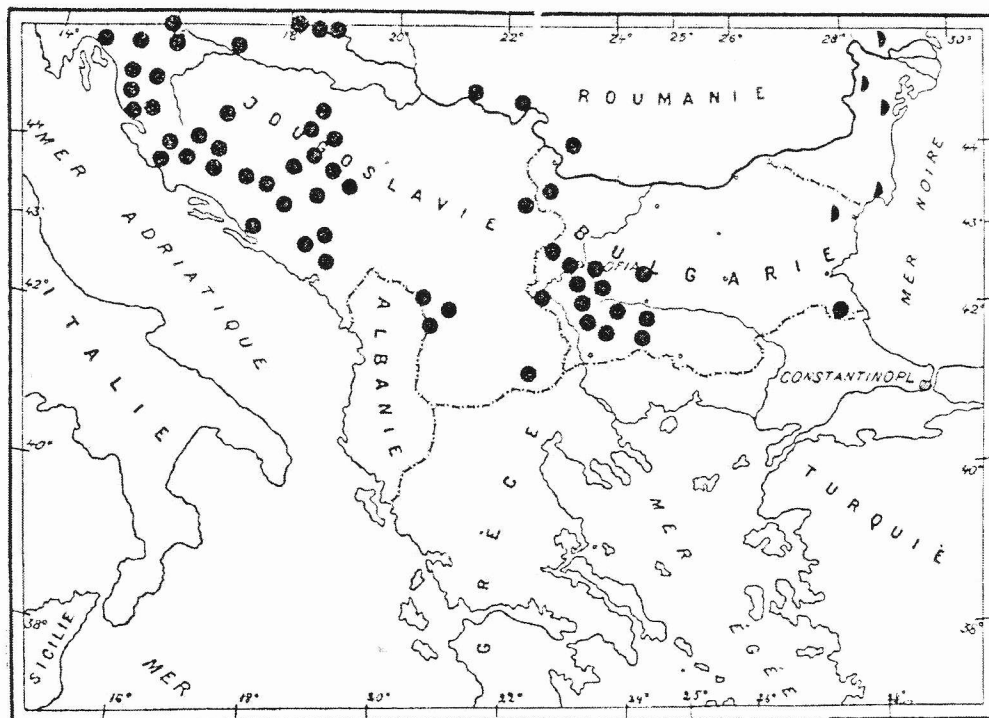
1. Изъ близкитѣ околности на гр. София, а именно: въ Борисовата градива (7 екз. въ Цар. Музей; Ковачевъ 1912 стр. 26); въ Царската Ботаническа Градина (7 екз. въ Цар. Музей ловени отъ Д-ръ Бурешъ и Н. Радевъ); при с. Подуене на изтокъ отъ София (Ковачевъ 1912 стр. 26; по ливадитѣ при с. Слатина (1 екз. Ц. М., 6. V. 1930 отъ Н. Радевъ); изъ ливадитѣ при Павлово на ю.-западъ отъ София (1 екз. Ц. М., 17. V. 1930 отъ Б. Китановъ;

¹⁾ По-подробно за var. *bosnica* Schr. има писано отъ St. Karaman 1921 стр. 201-202, а също така отъ St. Volkau 1924 стр. 14 и 15. За другитѣ подвидове и вариетети вижъ цитиранитѣ по-горе съчинения на Boulenger (1920 р. 51) и Никольскій (1915 стр. 292).

Софийскитѣ градски гробища при с. Орландовци (8 екз. Ц. Муз., отъ които 1 екз. var. *erythronota* Fitz., 16. V. 1932 год. отъ Т. Теневъ); при с. Дървеница на юго-изтокъ отъ София (1 екз. Ц. Муз.); при с. Враждебна и Царския Паркъ Врана (Ц. М., 15. VII. 1928).

2. При политѣ на Витоша планина около с. Симеоново (1 екз. Ц. М., 9. VIII. 1926 отъ Н. Радевъ); изъ ливадитѣ надъ с. Драгалевци и с. Бояна (Д-ръ Бурешъ).

3. По Витоша планина надъ с. Княжево на 800 м. вис. (2 екз. Ц. М., 17. IV. 1920 отъ Д-ръ Бурешъ); около мѣстността „Краварника“ 1200 м. вис.

Карта № 12. — Разпространението на Ливадния гущеръ (*Lacerta agilis bosnica* Schr.) по Балканския полуостроаъ. Съ полумесечни знаци сж означени находищата на подвида *chersonensis* And. — Die Verbreitung der Zauneidechse (*Lacerta agilis bosnica* Schr.) auf der Balkanhalbinsel. Mit Halbmondzeichen sind die Fundorte der subsp. *chersonensis* And. angegeben.

(1 екз. Ц. М., 6. V. 1930 отъ П. Патевъ); въ мѣстността „Златнитѣ мостове“ 1400 м. вис. (Ц. М., 21. V. 1922 отъ Н. Радевъ); надъ Боянския водопадъ на 1000 м. вис. (Ц. М., 10. V. 1931 отъ Г. Трифоновъ); надъ туристическата хижа „Фонфони“, 1600 м. вис. (1 младъ екз. Ц. М., 11. X. 1931 отъ Йорд. Цонковъ); на сжщото мѣсто var. *erythronota* Fitz. (Ц. М., 15. IV. 1920 отъ Д-ръ Бурешъ). За Витоша планина го привежда и Ковачевъ (1912 стр. 26).

4. По ливадитѣ на Люлинъ планина надъ с. Княжево (2 екз. Ц. М., 6. IV. 1930 отъ Г. Трифоновъ) и надъ с. Банки (2 екз. Ц. М., 1. VII. 1931 отъ П. Дрънски).

5. По височината „Чепанъ“ 900 м., надъ с. Драгоманъ, Софийско (3 екз. Ц. М., 28. V. 1932 год. отъ Йорд. Цонковъ).

6. По Рила планина въ Чамъ-Курия, мѣстността „Шумнатица“ на 1400 м.

вис. (7 екз. Ц. М. отъ Д-ръ Бурешъ); по върхъ Соколець, надъ Чамъ-Курия на 1600 м. вис. (Ц. М., 20. VIII. 1925 отъ Н. Радевъ); при гр. Горна-Джумая (Ц. М., 17. VIII. 1931 отъ Н. Фененко).

7. По височината „Парангалица“, 2000 м. вис., южно отъ в. Ай-Гидикъ, Горно-Джумайско (3 екз. Ц. М., 14. VII. 1932 год. отъ Йорд. Цонковъ и П. Дрънски). — Върхъ Мусоль, 2000 м. вис., Рила пл. въ Горно-Джумайско (1 екз. Ц. М., 11. VI. 1932 год. отъ Н. Фененко).

8. По Осоговската планина на върха Руенъ на 2200 м. вис. (2 екз. Ц. М., 20. VI. 1926 отъ Н. Радевъ) и при гр. Кюстендилъ (Ковачевъ 1917 стр. 176).

9. По западнитѣ склонове на Пиринъ планина на 800 м. вис., надъ гр. Мехомия (Разлогъ) (4 екз. Ц. М., 1. VI. 1931 отъ Ас. Драмовъ).

10. По високитѣ мѣста около гара Орещецъ-Бѣлоградчишко (3 екз. Ц. М., 15. VII. 1931 отъ Кр. Тулешковъ).

11. Около с. Костенець, Родопитѣ (1 екз. Ц. М., 6. VI. 1928 отъ П. Дрънски); Баташко (3 екз. Ц. М., 16. V. 1931 отъ Ат. Гетовъ); изъ ливадитѣ около с. Батакъ, Пещерско, Родопитѣ (1 екз. Ц. М., 1. IV. 1924 отъ Д-ръ Бурешъ); Юндолъ, Гешова планина 1400 м. вис. (Ц. М., 20. VII. 1931 отъ М. Шосевъ); около р. Яденица надъ с. Голѣмо-Бѣлово, Пазарджишко, западни Родопи (1 младъ екз. Ц. М., 5. IX. 1929 отъ М. Шосевъ); надъ с. Стойкитѣ, Станимашко, срѣдни Родопи 1400 м. вис. (1 младъ екз. Ц. М., 31. VII. 1931 отъ Йорд. Цонковъ); надъ с. Чепеларе, на единъ пѣнъ въ изсѣчената иглолистна гора, срѣдни Родопи, 1800 м. вис. (1 екз. Ц. М., 31. VII. 1931 отъ Йорд. Цонковъ); с. Чепеларе, 1100 м. вис. (2 екз. Ц. М., 29. VI. 1924 отъ П. Дрънски); при с. Кукленъ, Станимашко (Ковачевъ 1917 стр. 176),

12. Около гр. Малко-Търново, Странджа планина (1 екз. Ц. М., *L. agilis turica* по Lehrs, 5. V. 1921 отъ П. Петковъ).

13. Срѣдна Гора, надъ гр. Копривщица, 1000 м. вис. (2 екз., 24. V. 1931 отъ Д. Папазовъ).

14. Сев.-зап. България при Гебедже (Варненско) (1 екз. Ц. М., 23. V. 1921 отъ Н. Радевъ).

Общо разпространение: Типичната форма *Lacerta agilis agilis* L. се срѣща въ южна Швеция, Дания, Холандия, Белгия, Франция, Англия, Германия, Швейцария, Австрия, Чехословакия, Унгария, Славония, Седмиградско, Западна Ромъния. Въ източна Ромъния, Бесарабия и Южна Русия до р. Днестъръ се срѣща подвида *chersonensis* Andr., а на изтокъ отъ р. Днестъръ, въ Кавказъ, Армения и Централна Азия се срѣща подвида *exigua* Eichw.

На Балканския полуостровъ: въ най-северо-западната му часть се срѣща типичната форма *Lacerta agilis agilis* (Karaman 1921 р. 201); въ западната часть на полуострова на югъ отъ линията Риека-Карловацъ, именно въ Босна, планинитѣ на Херцеговина, въ Черна-гора и въ северна Албания се срѣща подвида *bosnica* Schreib. (Karaman 1921 р. 201; 1928 стр. 140; Volkau 1924 р. 14). Въ източната половина на полуострова, именно въ Добруджа, отъ делтата на Дунава чакъ до Балчикъ (J. Lepsi 1926 р. 4), а вѣроятно и въ Дунавска България (Бурешъ), се срѣща подвида *chersonensis* Andr. Въ Рило-Родопския масивъ се срѣща подвида *bosnica* Schr.

По на югъ отъ Родопитѣ изглежда, че не се срѣща ливадния гущеръ.

За Македония не го спомѣнуватъ нито Karaman (1919), нито Volkay (1924), нито Chabaud (1919); само Doflein (1919 р 526) го е намѣрилъ въ Перистеръ-планина, която е най-южната точка на разпространението му въ Европа. Не се срѣща и въ Гърция.

Отъ приложената карта за разпространението на *Lecarta agilis bosnica* Schr. въ България¹⁾ се вижда, че тоя гущеръ се срѣща главно по склоноветѣ на планинитѣ и по планинскитѣ високи котловини. По такива мѣста той се срѣща и въ другитѣ находища на Балканския полуостровъ. Общото му зоогеографско разпространение пѣкъ показва, че центъра на това негово разпространение ще да е западна Азия, откъдето се е разпространилъ къмъ срѣдна Европа и Балканския полуостровъ. Вѣроятно два ще да сж пѣтищата за разпространение на този гущеръ въ България: 1. Откъмъ сев.-западна страна, подвида *bosnica* Schr. се е разпространилъ по високитѣ планини на юго-западна България, главно по Осогово, Витоша, Рила и Родопитѣ и 2. откъмъ Бесарабия презъ Добруджа се е разпространилъ, въ дунавската низина, подвида *chersonensis* Andr.²⁾ Ливадния гущеръ е срѣдно-европейски елементъ въ нашата фауна.